

ALBERTO MORAVIA

29. 11. 1907 - 28. 9. 1990

*Narodil jsem se romanopiscem a vůlí a cvičením
se stal spisovatelem. Vždycky mě dělalo velkou
radost, když jsem mohl vyprávět různé příběhy.*

Alberto Moravia

Jeden z nejznámějších a po desítky let nejčtenější italský spisovatel Alberto Moravia (vl. jm. Alberto Pincherle) se narodil 29. listopadu 1907 v Římě. Pocházel ze zámožné židovské rodiny, jeho otec byl úspěšný stavitel. V devíti letech Alberto těžce onemocněl. Vleklá tuberkulóza kostí (stopy této nemoci mu zůstaly navždy) ho na dlouhou dobu vyřadila z normálního života. Upoután na lůžko nemohl jako jiné děti chodit do školy, učil se doma a skládal jen zkoušky. Tak vystudoval lyceum a složil maturitu, při které exeloval jen z literatury. Nedostatek školního vzdělání pak nahrazoval intenzivní četbou. Velmi brzy četl Dostojevského, Rimbauda, Prousta a další. Četba byla také hlavní náplní jeho tříletého pobytu v horském sanatoriu v Cortině d'Ampezzo i během dalších let, které trávil jako rekonvalescent v různých alpských střediscích. Izolace vyvolaná nemocí v něm vzbuzovala pocity odcizení, prázdnoty, odlišnosti a osamocení. Pobyt mezi nemocnými lidmi z něj vytvořil člověka do sebe ponořeného, hloubavého a uzavřeného. Citlivý inteligentní chlapec měl dost času na podrobné rozpitvávání každé události, která se kolem něj stala a brzy začal své postřehy zachycovat na papír. Jeho první povídka *Zima nemocného* vypráví o nedostatku lásky, o pocitu zavržení a opuštěnosti, kterým trpí mladičkový nemocný student, marně toužící po přátelství svého spolupacienta.

V roce 1929 vydal na vlastní náklady v nakladatelství Alpes svůj první román *Lhostejní*. Mladík tehdy dvaadvacetiletý předložil italským čtenářům román, který se zabýval problémem odcizení. Na životě římské majetné rodiny (matka, její milenec a dvě dospívající děti) líčí citovou a morální krizi těch, kteří duchovní prázdnotu

pokrytecky zakrývají majetkem či přetvářkou. Předstírání se stává příkazem cti, morálky, dobrého vychování, pravda je projevem hrubosti nebo bláznovství. Michal, hlavní postava románu

touží po upřímnosti jako jediném léku na svou rozpolcenost, úzkost a nejistotu. Chce říkat, co cítí a co si myslí, plně se podílet na životě, skutečně cítit lásku, nenávisť, roztrpčení a žal. Falešnost nebo přinejmenším dvojznačnost všech vztahů, ustavičné předstírání a vyprahlost trápí i jeho sestru Karlu. „*Copak je možné žít takhle den z dne*“, ptá se, „*v té nudě bez nejmenší změny, nevybřednout ani na chvíli z té ubohosti, trápit se pro každou hloupost, která se nám zrodí v hlavě, vadit a hádat se stále o totéž, nikdy se nevznést nad zem ani o kousek?*“ Kocovina každodenního života, polovičaté vzpoury, hanba slabých, kteří touží po změně a přitom nemají dost odvahy ji uskutečnit. Mladý Moravia za to všechno dává vinu společnosti, pro niž je hlavní mít, vlastnit, zmocnit se, kde všechno projde pod podmínkou, že bude zachována konvence, forma, zdání. Moraviova prvotina svědčí o mimořádné zralosti začínajícího autora. Všechny slohotvorné a stylotvorné rysy, které v nejrůznějších obměnách provázejí následující Moraviovy romány (*Neposlušnost, Pohrdání, Konformista, Nuda*) se objevují již v tomto románě. *Lhostejní* způsobili rozruch. Nemilosrdnou kritikou mravů tehdejší společnosti a společenských poměrů vzbudil nelibost u fašistické cenzury, ale zároveň obrovský úspěch u čtenářů. Kritici označili román za počátek nového realismu v italské literatuře.

Věhlas, který Moraviovi přinesl jeho první román, mu umožnil spolupráci s vydavateli avantgardních revuí např. Bontenpelliho 900 nebo Ojettiho a Pancraziho Pegaso. Stal se také dopisovatelem časopisu La Stampa a pak La Gazetta del Popolo v Paříži a Londýně.

V letech 1935 až 1941 napsal celou řadu povídek, kde říká pravdu o životě ve fašistické Itálii. Mnohé z nich pak vydal knižně r. 1946 pod názvem *Epidemie* a představil se v nich jako mistr satiry. V roce 1941 vyšla také jeho průhledná satira na diktátora a diktaturu *Maškaráda*.

V letech 1941 až 1949 napsal Moravia ještě další tři románové útvary, které jsou pro svou koncepční sevřenost, dramatickosti a psychologickou jemnost počítány k jeho

nejzdařilejším pracím. Je to především skvělá novela *Agostino* (1943), kritiky vyzdvihoaná jako Moraviovo vrcholné dílo. *Agostino* je příběh dospívání. Třináctiletý chlapec se během letního pobytu u moře musí vyrovnat nejen se svými probouzejícími se smysly a tělesnou žádostivostí, ale i s tím, že jeho matka má milence, že svět dospělých je plný záhad a rozporů. Téma novely - delikátní přechod od dětství k dospívání se později objevil i v *Neposlušnosti* (1948). V roce 1949 vychází i příběh o manželství *Láska manželská*.

Další velký Moraviův román *Římanka* (1947) je příběh římské dívky Adriany, krásné dcery chudé švadleny, která si přivydělává jako modelka, ale okolnosti a matčina touha po blahobytu pro sebe i dceru z ní udělají prostitutku. Přesto si Adriana zachová smysl pro pravou lásku a dokáže odpustit i matce. Román byl zfilmován v hlavní roli s Ginou Lollobrigidou.

Světovou popularitu získaly Moraviovi romány a povídky z padesátých let *Konformista* (1951), *Pohrdání* (1954), dva svazky *Římských povídek* (1954 a 1959) a *Horalka* (1957).

Román *Konformista* psal Moravia jako čtyřicetiletý, lidsky i literárně zralý umělec. Snažil se v něm najít odpověď na otázku, proč někteří lidé vědomě spolupracovali s fašismem. Hlavní hrdina Marcello, vychovaný k náboženskému a společenskému konformismu trpí pocitem osamělosti. Úzkostlivě se snaží být jako ostatní. Chce se zařadit a končí v konformitě s fašismem. Hlavní konflikt je tu mezi tím, co hrdina chce, co si o sobě myslí, a tím, jak jsou tyto představy a iluze nakonec zmařeny a převráceny v opak. Román byl přeložen do mnoha jazyků (jako ostatně většina Moraviových děl) a zfilmován s M. Mastroianim v hlavní roli.

Jestliže si v Římance všímá života obyčejných lidí, ve svém románu *Pohrdání* čerpá z prostředí inteligence. Řeší zde problém umělce, který musí zvolit mezi uměleckým přesvědčením a výnosným řemeslem. Je to zároveň příběh manželských vztahů, ženina odcizení, které se pozvolna mění v odpor k manželovi a je příčinou ztroskotání manželství. S uměleckým zápasem se tu prolíná i zápas citový. Značného uměleckého účinku dosáhl Moravia použitím ich-formy, která mu umožnila plněji zobrazit hrdinův vnitřní život a nevybočit přitom z mezí realismu.

Zároveň s *Pohrdáním* vyšel i první svazek *Římských povídek*. Moravia je Říman a v tomto městě měst se odehrávají anekdotické, zábavné či méně zábavné příběhy obyčejných lidí, prostých Římanů. V tomto i druhém svazku *Římských povídek* z r. 1959 se projeví v plné míře Moraviovo vypravěčské umění. Mnoho povídek bylo zfilmováno.

Během války musel Moravia pro svůj židovský původ a antifašistický postoj opustit Řím. Se svou ženou, spisovatelkou Elsou Morantovou (Moravia se s ní oženil r. 1941, v padesátých letech se rozešli, ale nikdy nerozvedli, i když pak léta žil se spisovatelkou Daciou Marainiovou) se devět měsíců skrýval u Fosti, v horách jihovýchodně od Říma. Z tohoto období vzešla dvě velká díla: Morantové Příběh s historií a Moraviova *Horalka*. „Ze všech knih o válce je *Horalka* to nejlepší ...“, ocenila Morantová práci svého muže. Děj románu se odehrává v letech 1943-1944, kdy se v Itálii hroutil fašistický režim a země byla postupně obsazována spojeneckými vojsky. Hlavní hrdinka, římská hokynářka Cesira, prchá se svou dcerou před válkou do rodného, chudého, horského kraje, ale ani tady válce neunikne. Její přátelé hynou v boji proti Němcům, dcera je postupujícími vojáky spojenecké armády znásilněna. Přes všechno utrpení však Cesira věří v lásku a porozumění a bojuje za ně ze všech sil. Celistvost a bezprostřednost citů, to je to, co Moravia obdivuje u prostých lidí. Vidí v nich zdroj síly, schopnost oběti, přátelství a lásky. Hlavně ženy z lidu mu připadají laskavě moudré, přirozené, schopné opravdové lásky. Nejkrásnější z nich je právě Cesira. Ve filmové podobě hrála Cesiru Sophia Lorenová.

Od roku 1947 střídá Moravia pobyt v Římě s cestami po světě. Jako dopisovatel *Corriere della Sera* navštívil Anglii, Střední východ, Turecko, Řecko, Španělsko, USA, Čínu, SSSR a Indii. Ze svých cest vytěžil i několik zajímavých reportážních knih.

V roce 1953 založil v Římě spolu s Albertem Caroccim významný kulturní časopis *Nuovi Argomenti*. Brzy připojil ke své literární a žurnalistické práci i činnost filmového kritika a scenáristy. Jeho filmové kritiky, otiskované v časopisech *L'Europeo* a *L'Espresso* vyšly pak souborně v obsáhlém svazku s názvem *Al cinema* (V kině) v roce 1975. Vedle toho napsal celou řadu literárněkritických esejů, recenzí, jubilejních

článků, doslovů ke knihám a rozhovorů. „Nemůžu za to, že chtějí pořád znát mé názory na různé události“ říkával „stal jsem se mužem pro všechno.“

V roce 1957 navštívil se svou dlouholetou přítelkyní Daciou Marainiovou poprvé Afriku a od té doby se tam každý rok vracel. Pokládal Afriku za nejkrásnější místo na světě a prohlašoval, že je to památník, který si příroda postavila sama.

Na začátku šedesátých let vyšel další významný Moraviův román *Nuda*. Je to jedinečná studie pocitu nudy. Autor se snaží ozřejmit její sociální kořeny, tentokrát jako nemoc plynoucí z bohatství a vysvětluje ji v souvislosti s deziluzí erotickou a sexuální. Hrdina, čtyřicetiletý malíř Divo prožívá tvůrčí krizi a zakouší ohromující pocit nudy. Ten se snaží překonat návratem do rodného domu k matce a pak milostným vztahem k modelce Celií. Žárlivost promění jeho vztah k dívce v touhu si ji přivlastnit a když mu uniká, pokouší se neúspěšně o sebevraždu. Román přesycený erotikou si klade závažnou otázku: má bohatý intelektuál, usilující vymanit se ze světa peněz a konvencí, jinou šanci, než nudu a utrpení? Románem *Nuda* opustil neorealistický styl. *Nuda* byl skandální román a přivedl Moraviu až před soud, kde byl obžalován z urážky veřejné mravnosti.

Sex hrál v Moraviových dílech vždy významnou roli. Mnohdy zacházel za hranice, které připouštěla konvence, překračoval všechna erotická tabu a tím šokoval čtenáře. Už v padesátých letech mu jeho romány právě proto přinesly negativní hodnocení církevních kruhů ve Vatikánu. Některá díla se dokonce dostala na index jako nemorální. Moravia pokládal sex za základní moment lidského života a líčení milostných situací za jednu z největších příležitostí, jak zachytit pravou a skrytou tvář člověka. Sex pokládal za katalyzátor vztahů mezi lidmi, za jeden z mála zachovaných autentických projevů lidského chování.

V posledních dílech se spisovatel zklamaný vývojem ve společnosti zaměřil především na erotiku. Do Moraviova posledního tvůrčího období patří např. *Cesta do Říma*. Hlavní hrdina Mario přijíždí do Říma na pozvání otce. Pobyt zde využívá k pátrání po minulosti své zesulé matky a marně se léčí z oidipovského komplexu vesměs nezdařenými pokusy sexuálního uspokojení se ženami, které mu náhoda přivedla do cesty. Na oidipovském komplexu je založen i román *Voyer* (zfilmováno).

Posledním z jeho výrazně erotických románů je *Já + On*. Hrdina, vykořeněný intelektuál se snaží nalézt psychickou rovnováhu, ujasnit si hierarchii mravních a uměleckých hodnot opravdu svérázným způsobem.

Otázce ženy a jejího postavení v moderní italské společnosti věnoval knihu *II Paradiso* (Ráj, 1973). Jeho posledním románem, který však vyšel až po autorově smrti, byla *Leopardí žena*.

Poslední tvůrčí období je spojeno s další ženou v Moraviově životě. Po rozchodu a Daciou Marainiovou a po smrti Elsy Morantové se v r. 1985 oženil se španělskou novinářskou a spisovatelkou, o 46 let mladší Carmen Llerovou. Díla, která v tomto období napsal, již nedosahují úrovně děl z let třicátých až šedesátých. Stále více se v nich projevuje Moravia spisovatel-řemeslník, který psaní pokládá za způsob, jak si vydělat peníze. Svědectví o tom přinesl Moraviův životopisec, novinář Alain Elkan. Jeho kniha rozhovorů s Moraviou *Vita di Moravia* (Moraviův život), vyšla v den spisovatelova úmrtí.

Alberto Moravia, tento Balzac italské literatury, jak byl některými kritiky nazván, zemřel 28. září 1990 ve svém pařížském bytě. Bylo mu 82 let.

Odešel velký vypravěč, který věřil, že je možné žít šťastně, a ve svém díle pátral po příčinách, které toto štěstí maří. Neustále se vracel k motivu obsaženému ve svém prvním románu - k neschopnosti plného života a upřímného vztahu. Byl kritikem mravů a dokonalým znalcem života střední vrstvy. Dovedl s chladnou neúčastnou jasností do nejmenších detailů analyzovat způsob života i motivy jednání svých hrdinů. Provedl hlubokou analýzu pocitů odcizení a nudy. Jasný a srozumitelný jazyk, kterým psal, přispěl nemalou měrou ke značné oblibě jeho děl mezi všemi vrstvami čtenářů. Do češtiny byly přeloženy všechny jeho nejlepší práce a bylo vydáno i několik souborů z jeho povídek.